

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση¹

Χαιρετίζω με ιδιαίτερη χαρά τη δημοσίευση αυτού του βιβλίου στα ελληνικά. Καιρός είναι να μπορέσουν οι «Γλεντιώτες» να διαβάσουν τα όσα έγραψα για το χωριό τους, τη ζωή τους και τις αξίες που διέπουν την καθημερινότητά τους στη δική τους γλώσσα (αν όχι –για προφανείς λόγους– στην πλούσια διάλεκτο που εξακολουθεί να είναι σημαντικός φορέας των αντιλήψεών τους). Εξίσου σημαντικό είναι ότι οι Έλληνες που δεν γνωρίζουν τους ορεσίβιους Κρητικούς παρά μόνο μέσα από τις διαστρεβλώσεις και τις προκαταλήψεις που έχουν δυστυχώς χρωματίσει τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται στα μαζικά μέσα, θα μπορέσουν τώρα να αντλήσουν μια εντελώς διαφορετική εντύπωση απ’ όσα έγραψα εδώ και να διαμορφώσουν, επιτέλους, μια επαρκώς ενημερωμένη εικόνα της κοινωνίας τους. Άλλες πηγές υπάρχουν, ασφαλώς· αναφέρομαι ιδιαίτερα στις εξαιρετικές μελέτες της Ράνιας Αστρινάκη και του Αριστείδη Τσαντηρόπουλου, καθώς και στη μελέτη της Φρανσουάζ Σωνιέ στα γαλλικά, αλλά για το συγκεκριμένο χωριό που εδώ ονομάζεται «Γλέντι» επιβάλλεται ιδιαίτερη προσπάθεια, όπως και ιδιαίτερη υπευθυνότητα.²

Υπάρχουν συγκεκριμένοι λόγοι για μια τέτοια ευαισθησία. Το χωριό που περιγράφω σ’ αυτές τις σελίδες βρίσκεται εδώ και μερικά χρόνια στο επίκεντρο μιας θύελλας κατηγοριών και παρεξηγήσεων, σε σημείο μάλιστα να έχει γίνει πλέον έμβλημα και μεταφορά της εγκληματικότητας και της βίας. Διάφορα συμβάντα συνέβαλαν σε αυτή την κατάσταση, που έχει προκαλέσει αγανάκτηση από την πλευρά της μεγάλης πλειοψηφίας των χωριανών. Είναι φανερό ότι όποιος γνωρίζει, έστω και επιφανειακά, τη συγκεκριμένη περίπτωση θα μπορούσε εύκολα να καταλήξει σε μάλλον σωστό συμπέρασμα για την ταυτότητα του χωριού.

---

1. Ο πρόλογος αυτός γράφτηκε κατευθείαν στα ελληνικά από τον συγγραφέα ιδιαίτερα για την ελληνική έκδοση.

2. Ουρανία Αστρινάκη, *Ο άντρας κάνει τη γενιά και η γενιά τον άντρα: Ταυτότητες, βία, ιστορία στην ορεινή Δυτική Κρήτη* (διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2002)· Françoise Saulnier, *Anoya, un village de montagne crétois* (Études et Documents Balkaniques, Παρίσι: P. H. Stahl/Laboratoire d’Anthropologie Sociale, 2002)· Άρης Τσαντηρόπουλος, *Η βεγγέτα στην σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη* (Αθήνα: Πλέθρον, 2004).

Αλλά ο σκοπός ενός επιστημονικού βιβλίου περί εθνογραφίας δεν είναι να ξεσκεπάσει σκάνδαλα και εγκλήματα για λόγους δυσφήμισης ή απλής διασκέδασης. Αντίθετα, θέλει να επισημάνει τις αρχές και τις συνθήκες που ρυθμίζουν την καθημερινότητα ανθρώπων των οποίων η αντίληψη για το δίκαιο και το σωστό είναι μια ιστορικά ριζωμένη προσαρμογή στο χώρο τους και στις πολιτικές και πολιτισμικές του ιδιαιτερότητες. Γι' αυτό ο έξυπνος και ευσυνειδητός αναγνώστης δεν θα προσπαθήσει να γελοιοποιήσει ολόκληρες ομάδες ανθρώπων ή να καταλογίσει συλλογικές αλλά και στερεότυπες ευθύνες. Θα δει το βιβλίο σαν μια καλή ευκαιρία να διευρύνει τους διανοητικούς ορίζοντές του παρακολουθώντας τους κατοίκους του χωριού στις πράξεις, στις σκέψεις και στα ιδεώδη τους. Με άλλα λόγια, θα προσπαθήσει να εξοικειωθεί με τη λογική ενός τρόπου ζωής που διαφέρει απ' τον δικό του αλλά που διαπνέεται από ανάλογα αισθήματα ανθρωπιάς.

Μια τέτοια ανάγνωση, άλλωστε, θα του επιτρέψει να αποφύγει τους επιπόλαιους χαρακτηρισμούς που υπονομεύουν τις συνηθισμένες παρουσιάσεις των γεγονότων. Θα ανακαλύψει σχέσεις και δομές τις οποίες η δημοσιογραφία συχνά αγνοεί και που διαφεύγουν από τις απ' υψηλού μεθόδους των πολιτικών και οικονομικών επιστημών καθώς και από την τυπικά νομική ή γραφειοκρατική οπτική της κυριολεξίας. Θα μάθει, παραδείγματος χάριν, για τον συστηματικό ρόλο της πολιτικής πατρωνείας στην προστασία της ζωοκλοπής, συχνά από ανθρώπους που δημοσίως δηλώνουν αποφασισμένοι να την πατάξουν – φαινόμενο που μόλις πρόσφατα ήρθε στο φως της (δημοσιογραφικής) ημέρας, αλλά που εμφανίζεται στο από επιτόπια έρευνα υλικό μου δεκαετίες ολόκληρες πριν φτάσει στα δικαστήρια. Θα μάθει για τους πολύπλοκους και λεπτομερέστατους κώδικες συμπεριφοράς που διέπουν τη διεξαγωγή ζωοκλοπής και βεντέτας, με αποτέλεσμα η θνησιμότητα και η τυχοδιωκτική κλοπή χρήματος να παραμένουν σε πολύ χαμηλό επίπεδο σε σύγκριση με ό,τι συμβαίνει στις μεγάλες πόλεις. Θα μάθει για τις παραδειγματικές τιμωρίες που οι κάτοικοι εφαρμόζουν σε κάθε περίπτωση παραβίασης των κωδίκων. Και θα αρχίσει να καταλαβαίνει ότι αυτοί οι άνθρωποι δεν ζουν σε μια κατάσταση αναρχίας και να φαντάζεται, ορθώς, ότι οι πράξεις μιας μειονότητας που έχει δελεαστεί από το εύκολο χρήμα και δεν σέβεται πια ούτε το κράτος ούτε τη δική της κοινωνία έχουν προκαλέσει τον μεγαλύτερο σάλο ακριβώς εκεί όπου αυτή ζει.

Οι κοινωνίες αλλάζουν, έτσι και το Γλέντι έχει αλλάξει με τους καιρούς. Ουδόλως ξεκομμένο από την ευρύτερη ελληνική πολιτεία, αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην πραγματική λειτουργία της, αν όχι στην επίσημη ιδεολογία της – ευλόγως, όπως ο προσεκτικός αναγνώστης θα μπορούσε να διαπιστώσει χωρίς δυσκολία. Αν κάποτε συνδεόταν με τις κεντρικές δομές του κράτους μέσω της πατρωνείας (και δεν πιστεύω ότι αυτό έχει λήξει ακόμα), σήμερα οι

κομματικές οργανώσεις –που στο παρελθόν περνούσαν από τη δομή των πατρογραμμικών συγγενειακών ομάδων– έχουν δημιουργήσει πολύ δυνατότερους δεσμούς μεταξύ του χωριού και του δημοκρατικού πολιτεύματος. Τέτοιες εξελίξεις, ωστόσο, δεν ευνοούν μόνο την εδραίωση των επίσημων αξιών του κράτους. Ο επίδοξος εγκληματίας βρίσκει καινούργια εμπορικά και επαγγελματικά κανάλια που όλο και εντονότερα υπονομεύουν τις ισοροπίες και τις αξίες τόσο του χωριού τους τόσο και της χώρας γενικά. Εκεί που παλιά πήγαινε να πουλήσει τα κλεμμένα «οζά» σ' έναν παράνομο χασάπη, σήμερα μπορεί να διαπραγματευθεί με αντιπροσώπους του διεθνούς υποκόσμου και να διακινεί όπλα και ναρκωτικά – αυτή, τουλάχιστον, είναι η εντύπωση που δημιουργείται από την αστυνομική δράση στην περιοχή. Αν αληθεύει αυτή η εντύπωση, ο δράστης δεν ενεργεί πλέον σαν αντιπρόσωπος ενός κοινωνικού συνόλου αλλά μόνο για τον δικό του λογαριασμό, και η δραστηριότητά του καταγγέλλεται από τους περισσότερους συγχωριανούς του.

Με άλλα λόγια, ό,τι συμβαίνει στο Γλέντι αντιπροσωπεύει ένα μέρος του εθνικού συνόλου – ίσως όχι απόλυτα χαρακτηριστικό μέρος (δεν θα μπορούσαμε να καταλάβουμε τη σημασία του αν αγνοούσαμε τις ιδιοτροπίες του), αλλά εν πάση περιπτώσει ένα μέρος που ακόμη και σαν εξαίρεση ή σαν ακραίο παράδειγμα μπορεί να εμπλουτίσει την ανάλυση των ευρύτερων φαινομένων. Ποιος έκανε την κάθε πράξη, και σε ποιον, δεν μας αφορά, ούτε πού ακριβώς διαδραματίστηκε το κάθε συμβάν. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι το σύστημα αρχών που διέπει τη ζωή μιας ολόκληρης περιοχής της Κρήτης, και που αντιπροσωπεύει τάσεις και δομές οι οποίες παλαιότερα απαντώνταν ακόμη και σε περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας, και που εμφανίζονται κατά κύριο λόγο ως ηρωικά γεγονότα στην εποχή της «κλεφτουριάς». Τα συγκεκριμένα επεισόδια, που αποτελούν τη χαρακτηριστική ανθρωπολογική τεκμηρίωση των γενικότερων παρατηρήσεων, απλώς απεικονίζουν αυτές τις δομές, καθώς και την εμβέλεια και τη δυναμική σημασία των εξαιρέσεων που επισημαίνονται.

Γι' αυτόν το λόγο, ακολουθώντας μια πρακτική που είναι αρκετά γενική στην κοινωνική ανθρωπολογία, αποφεύγω και τα προσωπικά ονόματα των προσώπων και το πραγματικό όνομα του χωριού. Όσον αφορά το δεύτερο, μάλιστα, επισκέφθηκα το χωριό για να ζητήσω τη γνώμη των κατοίκων. Δεν συμφώνησαν όλοι, και καταλαβαίνω ότι ορισμένοι θα είχαν προτιμήσει να μνημονευθεί το πραγματικό όνομα του χωριού, καθώς και κάποιοι ήθελαν για λόγους αυτοπροβολής και γοήτρου να αναφερθούν τα πραγματικά τους ονόματα στην αρχική έκδοση – αλλά τελικά ικανοποιήθηκαν προφανώς με τη φωτογραφική τους εμφάνιση! Μου φάνηκε όμως ξεκάθαρο ότι στην πλειοψηφία, για πολλούς και πολύπλοκους λόγους, άρεσε περισσότερο η εκδοχή της συλλογικής ανωνυμίας. Γι' αυτό κράτησα το ψευδώνυμο «Γλέντι», ελπίζοντας ότι αυτή η προτίμηση θα ερμηνευθεί ως ένδειξη σεβασμού προς τους χωριανούς

και ως μια συμβολική αλλά δυνατή παράκληση προς τους αναγνώστες μου να σεβαστούν κι αυτοί την επιθυμία της πλειοψηφίας να παραμένει ανενόχλητη.

Όπως οι περισσότεροι Έλληνες, οι κάτοικοι της ορεινής αυτής περιοχής σήμερα αντιμετωπίζουν νέες και συχνά απρόσμενες δυσκολίες, κι έτσι αναζητούν, με ποικιλόμορφους τρόπους, άμεσες αλλά και μακροπρόθεσμες εξηγήσεις και λύσεις. Ο σκοπός του βιβλίου είναι να διαλευκάνει μερικές από τις αιτίες των συγκεκριμένων προβλημάτων, κι ασφαλώς όχι να τις επαυξάνει. Γιατί τα πρόσφατα επεισόδια δεν πηγάζουν αποκλειστικά από κάποια τοπικά χαρακτηριστικά. Πολύ περισσότερο, μάλιστα, αντανακλούν, φίλτραρισμένα από τοπικά «ιδιώματα» κοινωνικής ζωής, προβλήματα και διλήμματα που σήμερα βασανίζουν ολόκληρη τη χώρα και ακόμη και μεγάλο μέρος της Ευρώπης. Η Ελλάδα δεν είναι μια «βίαιη χώρα» – πώς πράγματι επιτρέπονται τέτοιες ανεύθυνες γενικεύσεις στον διεθνή Τύπο; και το Γλέντι εξίσου δεν είναι ιδιαίτερα βίαιο χωριό. Αλλά οι κάτοικοι έχουν εντυπωσιακή εξοικείωση με τη χρήση των όπλων, και η όρεξη του κοινού για θεαματικές ειδήσεις επιτρέπει σε μερικούς δημοσιογράφους να δώσουν τρομακτικά δυσανάλογη έμφαση στις εξαιρετικές πράξεις. Δυστυχώς, η παρουσίαση τόσο της Ελλάδας στον διεθνή Τύπο όσο και του κρητικού χωριού στον εθνικό Τύπο χαρακτηρίζεται από παράλληλες κατηγορίες και παραμορφώσεις της πραγματικότητας. Από αυτήν τη σκοπιά, το Γλέντι αποτελεί όντως ένα χαρακτηριστικό κομμάτι του ελληνικού συνόλου.

Οι Γλεντιώτες είναι, το λέω χωρίς δισταγμό, υπέροχοι άνθρωποι. Και μου έδειξαν την ανθρωπιά τους με χίλιους δυο τρόπους. Δεν αναφέρομαι μόνο στη θρυλική τους φιλοξενία, που μερικές φορές, ομολογώ, κόντεψε να γίνει και υπερβολική, αλλά που εξέφραζε πάντα μια σχέση εκτίμησης και αλληλεγγύης. Αναφέρομαι κυρίως στην πραγματική αγάπη που έδειξαν σε μένα και στη σύζυγό μου σε πολυάριθμες στιγμές, μια αγάπη που μας μένει αξέχαστη και ακηλίδωτη και ανεξίτηλη κατά τη διάρκεια των τόσων χρόνων που πέρασαν από την πρώτη μας επίσκεψη στο χωριό, τον Νοέμβριο του 1974. Η προθυμία τους να με διαφωτίσουν για όλες τις πτυχές της καθημερινής ζωής τους με συγκίνησε από την αρχή, και πολύ περισσότερο, βέβαια, όταν, αφού ξεπεράσαμε τις αρχικές υποψίες για κατασκοπία και διάφορα άλλα τέτοια προϊόντα της «πρώτης επαφής», άρχισαν να μου μιλάνε για τα άδυτα της κτηνοτροφικής ζωής – και ιδιαίτερα από τότε που άρχισα να μιλάω πιο άνετα την ανωμυλοποταμίτικη διάλεκτό τους, για τη ζωοκλοπή, για τις βεντέτες, για την πολιτική πατρωνεία, για όλα αυτά, με άλλα λόγια, που αποτελούν τον πυρήνα της «πολιτισμικής οικειότητας».³

3. Βλ. το συγκεκριμένο κείμενό μου: *Cultural Intimacy: Social Poetics in the Nation-State* (Νέα Υόρκη: Routledge, 2η έκδοση, 2005).

Αν και σήμερα η ζωή τους έχει αλλάξει πολύ, πολλοί Γλεντιώτες εξακολουθούν να ζουν, σε μεγάλο βαθμό, σύμφωνα με τις αξίες που θεωρούν «παραδοσιακές». Παρ' όλο που τα γεγονότα που περιγράφω εδώ ανήκουν σε προηγούμενες δεκαετίες, πιστεύω ότι οι δομές και οι στάσεις τις οποίες υποδηλώνουν παραμένουν κεντρικές στη ζωή τους, μολονότι παρουσιάζουν μεταρρυθμίσεις και αλλοιώσεις που εύχομαι να μελετηθούν στο μέλλον. Αυτά τα φαινόμενα, εξάλλου, δεν είναι καθόλου άσχετα με την ευρύτερη εικόνα της χώρας. Όπως απέδειξε ο δάσκαλός μου, ο αείμνηστος John Campbell, στην ελληνική πολιτική ζωή οι κεντρικές εξουσίες βασίζονται συχνά, έστω και κατά μέρος, στις πιο απόμακρες και οριακές κοινωνίες, μέσω σχέσεων πατρωνείας και αμοιβαιότητας. Το βιβλίο μου, όπως εκείνο του Campbell, δεν είναι μόνο εθνογραφική μελέτη μιας απόμακρης κοινότητας. Είναι, επιπλέον, μια μελέτη που εξετάζει τη δράση και την καθημερινή πρακτική του κράτους και, κυρίως, των ανεπίσημων αλλά απόλυτα θεμελιωδών μηχανισμών του. Αν σκεφτούμε κατά πόσο η σημερινή ευρωπαϊκή κρίση ξεκίνησε από την Ελλάδα, γιατί να μας κάνει εντύπωση η τεράστια –αν και συχνά αόρατη– επίδραση των ορεινών κτηνοτροφικών κοινοτήτων στην πολιτική μοίρα της χώρας;

Αλλά σε τελική ανάλυση, πιστεύω επίσης ότι η πραγματική αξία ενός τέτοιου πονήματος είναι η ευχαρίστηση να γνωρίσουμε έναν άλλον τρόπο ζωής, μακριά απ' τον δικό μας, στον οποίο όμως αναγνωρίζουμε την ίδια επιθυμία για αξιοπρεπή αντιμετώπιση που επιδιώκουμε όλοι. Ελπίζω το βιβλίο αυτό, ιδιαίτερα τώρα που βγαίνει επιτέλους στα ελληνικά, να συμβάλει κατά ουσιαστικό τρόπο σε μια τέτοια διαδικασία γνωριμίας και εκτίμησης.

Για το σκοπό αυτόν, ωστόσο, ο αναγνώστης πρέπει να έχει την υπομονή να αναζητά, μαζί με τον ανθρωπολόγο, κάποιες μεγάλες πραγματικότητες μέσα σε πολύ μικρές λεπτομέρειες. Πρέπει να αποβάλει ταυτόχρονα και ορισμένες προκαταλήψεις και προϋποθέσεις που έχουν γίνει πλέον συνήθεια. Αυτό ισχύει, όχι μόνο στο χώρο των κοινωνικών διασυνδέσεων, αλλά και σ' εκείνον της γλώσσας: από τη μια μεριά, δηλαδή, πρέπει να μη βλέπει την τοπική διάλεκτο σαν μια ρομαντική και εξωτική «λαλιά» που στερείται κάθε είδους λογικής ή αφηρημένης σκέψης, αλλά σαν ένα εργαλείο, όπως δηλαδή είναι η δική του καθημερινή γλώσσα, που αντανακλά τις υπαρκτές εμπειρίες των ομιλητών. Από την άλλη μεριά, πρέπει να ανέχεται με υπομονή και επιείκεια την επιμονή του ανθρωπολόγου στο να ανιχνεύει μέσα στις μικρές γλωσσικές αποχρώσεις τις συχνά απρόσμενες σχέσεις που υφίστανται μεταξύ της ζωής του χωριού και εκείνης του επίσημου κόσμου, που κατοικεί και εργάζεται στα μεγάλα αστικά κέντρα ή ακόμη και σε ξένες χώρες.

Το Γλέντι δεν είναι ένα τελειώς απομονωμένο τοπίο. (Υπάρχουν άραγε τέτοιες κοινωνίες; Ίσως κάποτε οι αναγνώστες των πρώτων ανθρωπολογικών μελετών τις φαντάζονταν έτσι, αλλά ούτε ο Μαλινόφσκι κατάφερε να αγνοή-

σει τις σχέσεις των κατοίκων των νήσων Τρόμπριαντ με την ενδοχώρα και τα περίχωρα της περιοχής τους.) Οι Γλεντιώτες άλλωστε γνωρίζουν την ξενιτιά, είτε από τη θητεία τους στον ελληνικό στρατό είτε στο εξωτερικό ως μετανάστες στη Γερμανία και αλλού. Διαβάζουν τις εφημερίδες – πιο προσεκτικά, θα έλεγα, από πολλούς μορφωμένους Δυτικοευρωπαίους και Αμερικανούς, αν μπορώ να κρίνω από την προσοχή που έδιναν στην ιρανική επανάσταση του 1979! Διαπραγματεύονται με τους πολιτικούς, με τους εμπόρους, με τους τουρίστες. Και ταυτόχρονα διατηρούν, πολλές φορές μάλιστα συνειδητά, τα όσα τους διακρίνουν σε σχέση με τους υπόλοιπους Κρητικούς και Έλληνες γενικά.

Αλλά δεν συνειδητοποιούν όλες τις διαστάσεις αυτής της διαφορετικότητας. Έτσι, για να τονίσουμε τον πιο σημαντικό ίσως παράγοντα, στη γλώσσα τους χρησιμοποιούν διάφορες συντακτικές και φωνολογικές μορφές που εκφράζουν και την απόστασή τους από τον επίσημο λόγο και την τοπική τους κοσμοθεωρία σχετικά με τις κατά φύλο διαφοροποιήσεις, με τη συχνά συγκαταβατική αντιμετώπισή τους απ' τους «πρωθενουσιάνους», και με τις μεταφορικές σχέσεις μεταξύ ζωοκλοπής, χαρτοπαιγνίων και συνοικεισίων. Σε αυτό το πλαίσιο, βασικό καθήκον του παρατηρητή είναι να διατηρήσει την αρχική μορφή κάθε ρήσης, έστω κι αν παραβιάζει τους συντακτικούς κανόνες ακόμη και της τοπικής διαλέκτου. Οι παρ' ολίγον απαρατήρητες ολισθήσεις από μια «επίσημη» μορφή σε κάτι αισθητά πιο «άτυπο» ή ακόμη και «λανθασμένο» ξεσκεπάζουν, όταν τις εξετάζουμε αναλυτικά, και τις πιο θεμελιώδεις αρχές που διέπουν τις σχέσεις των χωριανών με τον επίσημο και τον διεθνή κόσμο.

Γι' αυτό έδωσα ιδιαίτερη προσοχή στη σωστή απόδοση των διάφορων αποσπασμάτων από τις διηγήσεις των χωριανών. Όπως στα τρία παραδείγματα που εκτίθενται και στην αρχική έκδοση, προσέθεσα στοιχεία του λατινικού αλφαβήτου για να καλύψω τις φωνολογικές ανεπάρκειες του ελληνικού σε σχέση με την κρητική διάλεκτο. Έλεγα τις ηχογραφήσεις που έκανα κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας έτσι ώστε να εξακριβώσω την ακριβή μορφή πολλών λημμάτων. Γι' αυτό και τούτη η ελληνική έκδοση του βιβλίου πρέπει να θεωρηθεί, από αυτή την άποψη τουλάχιστον, πλέον οριστική. Φυσικά, κανείς δεν μπορεί να εγγυηθεί ότι δεν υπάρχουν λάθη. Εκτός απ' όλους τους άλλους δυνητικούς παράγοντες, η φθορά του χρόνου, πριν ψηφιοποιήσω τις ηχογραφήσεις, δεν είναι ασήμαντη, αν και το περισσότερο υλικό διατηρήθηκε σχετικά καλά. Επίσης, πολλές φορές οι ίδιες οι κουβέντες δεν ακούγονται καθαρά, είτε γιατί δύο ή και περισσότεροι άνθρωποι μιλούσαν ταυτόχρονα είτε γιατί η ίδια η ηχογράφηση δεν έγινε με τον πιο εύστοχο τρόπο και με τα πιο ευαίσθητα εφόδια. Παρ' όλα ταύτα, το ανά χείρας κείμενο αντιπροσωπεύει μια ιδιαίτερος προσεγμένη εργασία η οποία πραγματοποιήθηκε με όλη τη στοργή και με όλη τη μέριμνα που υπαγορεύουν τα συναισθήματα και οι αναμνήσεις που με συνδέουν, στα βάθη της ψυχής μου, με τους υπέροχους ορεσίβιους

Κρητικούς φίλους μου. Διαβάζοντας ξανά τις ιστορίες τους, αναβιώνω μισοθαμμένες αναμνήσεις που δεν παύουν να με συγκινούν.

Κλείνοντας, θα ήθελα να εκφράσω τη βαθιά ευγνωμοσύνη μου στους ανθρώπους που η συμμετοχή τους συνέβαλε αποτελεσματικά στη διεκπεραίωση μιας τόσο δύσκολης εργασίας. Πρώτα απ' όλα ευχαριστώ τη μεταφράστρια Μαρία Καστανάρα και την επιμελήτρια Νερίνα Κιοσέογλου για την αφοσίωσή τους και την υπομονή τους. Ο Ευθύμιος (Άκης) Παπαταξιάρχης καθοδήγησε την πορεία της έκδοσης με τη σοβαρότητα και την κατανόηση που χαρακτηρίζουν όλες τις επιστημονικές ενέργειές του. Ο Κώστας Λιβιεράτος δικαιούται της ευγνωμοσύνης μου για την υπομονή του και για την ακλόνητη πεποίθηση ότι κάποτε θα τελειώναμε τις προετοιμασίες και τις διορθώσεις για να φτάσουμε στην εκτύπωση και στη δημοσίευση αυτού του βιβλίου. Και η Βικτωρία Λέκκα διακρίθηκε για τον απαράμιλλο συνδυασμό αυστηρότητας και κατανόησης που μας επέτρεψε τελικά να φτάσουμε στον προορισμό μας. Σε όλους αυτούς τους πιστούς φίλους και συνεργάτες, λοιπόν, εκφράζω τη βαθιά μου ευγνωμοσύνη. Και στους φίλους μου σ' εκείνο το περίφημο χωριό, εκφράζω την ελπίδα ότι αυτό το βιβλίο θα δια φωτίσει όσους επιθυμούν καλοπροαίρετα να καταλάβουν τι θα πει να είσαι ορεσίβιος Μυλοποταμίτης και ότι θα διατηρήσει ζωντανές τις αναμνήσεις της παραμονής μας στο χωριό, αλλά και όλη την έννοια της βαθιά ριζωμένης φιλίας που δημιουργήθηκε τότε και μας συνδέει για πάντα.

MICHAEL HERZFELD

Αθήνα και Καίμπριτζ Μασ., Ιούλιος-Αύγουστος 2011